

Fəridə MƏLİKOVA

AMK-nın müəllimi

Ünvan: Baki, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

İFAÇILIQDA SƏNƏT “MÖHÜR”Ü VURMUŞ KAMANÇA USTADI

***Xülasə:** Məqalədə dünya şöhrətli kamança ifaçısı Habil Əliyevin sənət dünyasından söz açılır. Habil Əliyev muğamları çalarkən heç kimi təqlid etmir, ifa etdiyi muğamlara yeni xallar, xırdalıqlar, guşələr gətirir. Onları yeni quruluşda, yeni formada, yeni məzmununda dinləyicilərə çatdırır.*

***Açar sözlər:** kamança, kaman, ifaçı*

*Mən kamança ifaçılığında yadların
hökmranlığına son qoymuşam.*

Habil Əliyev

Respublikanın xalq artisti, “Şöhrət” və “İstiqlal” ordenli sənətkar Habil Əliyevin (1927-2015) hər çıxışı, hər ifası əsl sənət möcüzəsidir. Ustadın çalğısı dünyanı yeni göz-
lə görməkdə, onu dərinədən duymaqda hisslərimizin bələdçisidir.

Kaman ustası Habil Əliyev demişdir: “Kaman ifaçısı olmaq istəyən adam dərk etməlidir ki, çaldığı alət xalqın mənəvi simasıdır. O, məsuliyyət hiss etməlidir, kamani sevməlidir, fanatik olmalıdır. Başqa cür mümkün deyil. Əgər ifaçı kamana milli vətəndaşlıq mövqeyindən yanaşmırsa, ondan həqiqi sənətkar olmayacaq. Dediyim odur ki, bu sənətdə yalnız zəhmətkeş, peşəkar yox, həm də qeyrətli vətəndaş olmalısən” (4, s. 75).

Habil Mustafa oğlu Əliyev 1927-ci ildə may ayının 28-də Ağdaşın Yuxarı Üçqovaq kəndində anadan olmuşdur. Görkəmli sənətçi, dahi Üzeyir Hacıbəylinin yaxın qohumu və əziz dostu, Qarabağ muğam məktəbinin parlaq təmsilçilərindən olan Əhməd Ağdamskinin (1884-1954)məsləhəti ilə ailəsi 6 yaşlı Habilə musiqi təhsili vermək qərarına gəlir.

Qarayanız, zahiri görkəmcə çox zəif uşaq olan Habil o qədər kiçik imiş ki, qəbul komissiyasında ona təqdim edilən tarı sinəsində tutmağa gücü çatmamışdı. Onda uşağa kamança vermişdilər. Dizi üstündə dirənib dayanmaq keyfiyyəti ilə bu alət Habilin ürəyincə olmuş, elə o vaxtdan da gənc musiqiçinin ifaçılıq sənətindəki yolu qəti şəkildə müəyyən edilmişdi. Musiqi məktəbi və natamam orta məktəbi müvəffəqiyyətlə bitirən Habil Ağdaş Pedaqoji Texnikumuna daxil olmuş, tələbəlik çağlarında rayon teatrının musiqili tamaşalarını öz kamançası ilə müşayiət etmişdi. 1952-ci ildə Bakıya gəlib Asəf Zeynallı adına orta ixtisas musiqi məktəbinə daxil olmuş, 1953-cü ildə onun ifasında “Segah” muğamını dinləmiş görkəmli Azərbaycan sənətçiləri Şəmsi Bədəlbəyli, Səid Rüstəmov, Soltan Hacıbəyov, Niyazi onu təhsilini davam edərək M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasına vokal ifaçılarının müşayiətçisi vəzifəsinə götürülməsi məsələsini qaldırırlar. O vaxtdan Azərbaycan ifaçılıq sənətinin Seyid və Xan Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, Həqiqət Rzayeva, Şövkət Ələkbərova, Sara Qədimova, Fatma Mehrəliyeva kimi məşhur təmsilçilərini ecazkar çalğısı ilə müşayiət etmiş, özü də

filarmoniyanın solisti kimi Bakıda, respublikanın müxtəlif bölgələrində uzaq-yaxın xarici ölkələrdə çıxışlar etməyə başlamışdı.

Habil Əliyev bənzərsiz ifası ilə ürəkləri fəth etmiş, milli musiqi alətimiz kamançanı dünyada tanıtmışdır. O, muğam üçlüyünün tərkibində kamançanı ilk dəfə solo konsert aləti kimi təqdim etmişdir. Kamançanın ifa imkanlarının mükəmməl şəkildə ifadə və inkişaf etdirilməsində onun çox böyük xidmətləri olmuşdur. Habil Əliyev kamançanın səslənməsində müxtəlif texniki ifa üsulları tətbiq edərək onun tembr zənginliyinə nail olmuşdur. O, kamançanın üç müxtəlif tembr çalarını çox parlaq şəkildə göstərmişdir. Bunlar, həzin və ağlağan – aşağı tembr, mülayim – orta tembr, dramatik və yangılı yüksək (zil) tembrlərdir.

H.Əliyev virtuoz ifaçılıqla yanaşı, bəstəkarlıqla da məşğul olur. O, muğam əsasında improvizasiyalar edərək, müxtəlif melodiyalar bəstələmiş, bir çox mahnılar yaratmışdır.

Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri, UNESCO-nun “Sülh naminə incəsənət xadimi”, Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, “Şöhrət” ordenli, professor Firəngiz Əlizadə yazır: “Mənim bəstəkarlıq fəaliyyətimdə Habil Əliyevin böyük rolu olmuşdur. H.Əliyevin əsrarəngiz ifasının vurğunu olmaqla yanaşı, mən öz bəstəkarlıq təcrübəmdə onun sənətindən bəhrələnərək, müəyyən mənada Azərbaycan musiqisində yeni üslublu “Habilsayağı” əsərini yaratmışam”. Bəstəkar qeyd edir ki, o, H.Əliyevin ifası yazılmış valı görkəmli violonçel ifaçısı, bir çox beynəlxalq müsabiqələrin laureatı İvan Monigettiyə təqdim etdikdə, o, xüsusi bir maraqla valı dinləmiş və Azərbaycan milli ifaçılıq sənətinin ona böyük təsir bağışladığını bildirmişdi. İ.Monigetti Habil Əliyevin ifasını David Oystrax ilə müqayisə edərək onu, hətta üstün hesab etmişdi. Firəngiz Əlizadənin violonçel və fortepiano üçün 1979-cu ildə bəstələdiyi “Habilsayağı” əsəri son dərəcə çətin virtuoz texnika ilə yazılıb. Onu yalnız virtuoz ifaçılar çala bilər. Əsərin premyerası 1979-cu il dekabrın 10-da Leninqradda olub. 1989-cu ildə keçirilmiş “Varşava payızı” beynəlxalq musiqi festivalında “Habilsayağı” onilliyin ən uğurlu əsəri adlandırılmışdır.” “Habilsayağı” artıq dünya violonçel ifaçılarının əksəriyyətinin repertuarında habelə beynəlxalq müsabiqələrin daimi proqramında özünə möhkəm yer tutmuşdu. F.Əlizadə yazır: “Habilsayağı mənim yaradıcılığımın mühüm səhifələrindən birini təşkil edir”. Akademik Vasif Məmmədəliyev yazır: “Habil Əliyev kamançaya Azərbaycan ruhu, Azərbaycan nəfəsi gətirib onu bizimkiləşdirdi. Başqa sözlə Habil Əliyev kamançanı erməni ifaçılarının əlindən alıb yenidən millətimizə qaytardı. O, kamançanın səs palitrasını, texniki imkanlarını genişləndirib ona özünəməxsus yeni tembr, səslənmə və çalarlar gətirdi” (2, s. 104). Habil Əliyev xanəndəni müşayiət edəndə ona xüsusi enerji verir. Xalq artisti Əbülfət Əliyev yazır: “Habilin çalğısını eşidib pis oxumaq günahdır” (2, s. 96).

Əlçatmaz zirvələr əldə edən böyük sənətkar haqqında dahi musiqiçilər, şairlər, yazıçılar, çox qiymətli, dəyərli sözlər demişlər. Habil Əliyev yaradıcı şəxsiyyət kimi cavanlığından üzübəri rəssam və heykəltəraşlarımızın sevə-sevə müraciət etdikləri mövzulardan biri olmuşdur. Onun sənətkar xöşbəxtliyinin biri də budur ki, sağlığında heykəlləşmişdir.

H.Əliyev müasir dövrümüzdə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ən parlaq nümayəndələrindən biridir. Xalq arasında milli musiqi aləti kamançanın ən mükəmməl, virtuoz ifaçısı kimi muğamları çalarkən heç kimi təqlid etmir, ifa etdiyi muğamlara yeni

xallar, xırdalılıqlar, guşələr gətirir. Onları yeni quruluşda, yeni formada, yeni məzmununda dinləyicilərə çatdırır. Həbil Əliyev müvəffəqiyyəti, onun novatorluğu, muğam janrına, janrın təbiətinə, qanunauyğunluğuna yaxından bələd olması ilə bağlıdır. Sənət nümunələrini H.Əliyev qəlbinin hərərəti, bəstəkar ilhamı ilə ifa edir. Onun ifasında səslənən hər bir sənət nümunəsi sanki dil açıb danışır. O, ifa zamanı texniki cəhətdən çətin passajları çox məharətlə ifa edir, alətin geniş texniki imkanlara malik olduğunu dinləyicilərə məharətlə çatdırırdı. H.Əliyevin ifasını dinləyərkən, ifaçı ilə musiqi alətinin canlı dialoqda iştirak etdiyinin şahidi olursan. İfaçı, sənəti ilə bu alətin geniş imkanlara malik olduğunu bir daha sübut etdi. Kamançada həm muğamı, həm milli nəğmələri, həm də klassik Avropa və populyar Qərbi musiqisini çox gözəl və virtuoz şəkildə ifa edir. Həbilin ifasında hər hansı bir musiqini dinləyərkən elə bil ki, xalqın səsinə qulaq asırsan. Bu çalğı, ifaçı ilə dinləyicinin ürək söhbəti, onların duyğularını, sevinc və kədərini, adi nigarançılıqlarını bir-biri ilə bölüşməsidir. Həbilin kamanı yarım əsrdən artıq bir dövrdə dünyanı sehləmişdir. Kaman sənətimizin zənginliyi, milli musiqimizin ölməzliyi, bu ecəzkar sənətkarın sayəsində dünya xəzinəsinə öz misilsiz töhfəsini vermişdir.

Həbil hər hansı bir muğamı və ya mahnını dəfələrlə çalsada, onlar bir-birinə bənzəməz, hər dəfə ona yeni bir nəfəs, yeni bir rəng, yeni bir ahəng qatarıq, həmin ifanı zənginləşdirirdi. Həbil sanki Nizaminin zəkəsindən, Nəsiminin əqidəsindən, Babək qəhrəmanlığından, Füzulinin məhəbbətindən, Şah İsmayılın qəhrəmanlığından, Sabirin, Mirzə Cəlilin yangısından, Üzeyir bəyin qeyrətindən su içərək qidalanmış, öz ecəzkar musiqisi ilə kökümüza bağlılığını sübut etmişdir. Bu kökə bağlı olan hər kəs Həbil sənətinin sehrinə düşür. Kamançanın tərcümeyi-halında ən yuxarı sırada yaxşıların ən yaxşısı kimi Həbil Əliyevin adı durur. Elə bircə bu həqiqəti anladır ki, Həbil nadirlərin nadiri, həm də möcüzəsidir.

Həbilin sayəsində biz, kamanın azərbaycanlılara məxsusluğunu sübut etməyə ehtiyac duymuruq. Çünki bu ifada kaman sanki dil açıb, onun ulularımıza məxsusluğunu söyləyir.

Həbil Əliyev həmişə ifaçılıq sənətinin, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin geniş təbliğatçısı olub. Misir, Əlcəzair, Türkiyə, Fransa, Belçika, İrlandiya, Şotlandiya, Bolqarıstan, Monqolustan, Tunis, İsveç, İsveçrə, Pakistan, İspaniya, İtaliya, ABŞ və digər ölkələrdə müxtəlif millətlərdən olan tamaşaçılar və soydaşlarımız Həbil Əliyevi döndə-döndə alqışlamış, ifasından Azərbaycanın ətrini almışlar. Həbil Əliyevin “Şəhla gözlüm”, “İlk məhəbbət”, “Gülüm yatsın”, “Güləsən gərək” və digər 15-ə yaxın mahnıları müğənnilərimizin repertuarını bəzəyir.

R.Rza, B.Vahabzadə, M.Araz, Ə.Kərim, Ə.Tudə, N.Həsənzadə, Z.Yaqub və digər şairlərimiz Həbil Əliyevə yüzə yaxın şeir həsr etmişlər. Sənətçimiz haqqında 3 kitab, sayısız-hesabsız təqdirədirici məqalələr yazılmışdır. Heykəltəraşlarımız, dahi xalçaçı-rəssam Lətif Kərimov Həbilin portretini toxumuş, Xalq rəssamı Toğrul Nərimanbəyov onun orijinal portretini çəkmişdir.

ABŞ-da, İtaliyada, Fransada, Yaponiyada, diskləri çıxmış, onu həmişə hər yerdə qiymətləndirmişlər. 1964-cü ildə “Əməkdar artist”, 1978-ci ildə “Xalq artisti” fəxri adına layiq görülmüşdü. 1997-ci ildə Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev ona “Şöhrət” ordeni vermiş, 2007-ci ildə möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev müstəqil Azərbaycanın ən yüksək təltifi olan “İstiqlal” ordeninin yaşıl lentini öz əli ilə Həbil Əliyevin boynuna asmışdır. Həbil Əliyev ifaçılara öz tövsiyyələrini aşılaraq demişdir: “Yaxşı ifaçı

olmaq üçün gərək “yoruldum” kəlməsini dilinə gətirməyəsən. Yalnız o sənətkarlara qulaq asıram ki, məndən yaxşıdılar. Hazırda yalnız İranda yaşayan sənətkarlardan Əlirza Şəcəryan, Cəlil Şahnaza qulaq asıram. Valehedici sənətkarlardır, həm də sənətə böyük qiymət verirlər. Bir anımı belə kamançasız təsəvvür etmirəm, yatıb – duranda da, yeyib-içəndə də, yol gedəndə də kamança mənimlədir. Kamança mənim qanımdır, canımdır. Əgər şair deyəcəyi fikri sözlə ifadə edərsə, rəssam tabloda verirsə, mən də hər mətləbimi kamança ilə deməyə çalışıram. Yeganə arzum azad olunmuş Qarabağda kamanımı dizim üstə alaraq “Segah-Zabul” çalmaqdır. Heç vaxt kamançanı utandırmamışam. Dünyanın harasında olursa-olsun kamançam alqışların, sevgilərin şahidi olub”.

Habil Əliyevin bilavasitə tələbələri yoxdur. Lakin bu gün böyük bir musiqiçi nəslə özlərinə Habil Əliyevi ustad sayırlar. Onlar məhz Habil Əliyevin ifalarından qidalanmışlar.

Xalqımızın sevimli sənətkarı Habil Kaman 2015-ci il sentyabr ayının 8-də gözlərini əbədi yumaraq dünyasını dəyişdi. Lakin o, öz əzəmətli sənəti ilə musiqisevərlərin qəlbində daim yaşayacaqdır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Abduləliyev A.Ə. Ustad haqqında ustadnamə. B.: 2008, 80 s.
2. Ol Ə. Kaman əfsanəsi H.Əliyev haqqında. B.: 2012, 160 s.
3. Məlikova F. Kamança ifaçılığında ənənəvi üsullar. // “Konservatoriya” jurnalı №1, 2011, s. 67-70.
4. Möhbəddin S. Nağıllar yalan olmur. B.: 1983, 200 s.

Фарида Меликова

Преподаватель АНК

ОБ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ МАНЕРЕ МАСТЕРА КЕМАНЧИ ГАБИЛЯ АЛИЕВА

Резюме: В представленной статье раскрывается неподражаемое исполнительское искусство Габилля Алиева на кеманче. В исполнении Габилля Алиева мугам был представлен слушательской аудитории в новой структуре.

Ключевые слова: кяманче, исполнитель, кяман

Feride Melikova

Teacher in ANK

MASTER OF KHEMANCHA, WHO FREED PERFORMING ARTS FROM FOREIGN DOMINATION

Summary: In the article on the basis of analysis such conclusion is done, that the performance art of Qabil Aliyev emulates nobody. In execution Qabil Aliyev of mugham brought to listeners in new to the structure.

Key words: khemance, performer, kheman

Rəyçilər: sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru, AMK-nın professoru Abbasqulu Nəcəfzadə
professor Ağasəlim Abdullayev